

Om lärosätenas roll i hälsokriser – slutsatser från Hälsokrisforum 2024

Innehåll

Övergripande slutsatser från forumet:.....	3
Slutsatser från workshoppar	4
Hälso- och sjukvårdens beredskap inför fredstida hälsokriser eller krig	5
Beslutsfattande i hälsokriser	6
En ny pandemi – är vi bättre förberedda?.....	7
Sveriges roll i internationella hälsokriser	8
Extremhetta och dess hälsoeffekter	9
Om Hälsokrisforum 2024	10
Nästa steg.....	11

Övergripande slutsatser från forumet:

Det finns en stor vilja, både från lärosäten och övriga samhällsaktörer, att samverka inom hälsokrisberedskap och hantering. Flera verksamhetsområden där samverkan kan utvecklas identifierades.

För att möjliggöra detta behöver:

- Medarbetare på lärosäten kunna avsätta tid och resurser till samverkan.
- Alla samhällsaktörer få utrymme i sin verksamhet för utbildning och övning.
- Inblandade aktörer öka sin kännedom om hur andra organisationer fungerar, samt skapa en ökad förståelse för den osäkerhet och de vetenskapliga motsättningar som kan uppstå i en hälsokris.
- Relationer byggas och underhållas i vardagen, för att kunna fungera väl när krisen kommer. Därigenom byggs både ett internt och externt förtroende.
- Kommunikationskanaler, avtal och former för samverkan i till exempel regeringsuppdrag fastställas på förhand.
- Det säkerställas att alla relevanta aktörer medverkar i hälsokrisberedskap; särskilt nämndes vikten av att primärvård, näringsliv och civilsamhällesorganisationer inkluderas mer än de gör idag.
- Lärosätena förbereda sig på en förändrad roll, där de ska bidra till hälsokrisberedskapen i samhället innan, under och efter krisen – men för detta behöver resurser tillföras.

Lärosätena kan bidra med att:

- Utbilda och öva yrkesverksam personal så att de besitter rätt kompetens för att hantera hälsokriser.
- Lägga grundnivån för den hälsokriskompetens blivande yrkesverksamma ska besitta.
- Ge expertrådgivning och utforma snabba beslutsunderlag, något som kräver nya arbetsmetoder och format.
- Genomföra utvärderingar som möjliggör ett lärande inför kommande kriser. Bedriva forskning och datainsamling under pågående kris, inklusive analys av realtidsdata som kan ligga till grund för beslut.
- Säkerställa att hälsokrisexpertis fortsätter finnas och utvecklas, genom att utbilda nästa generation forskare och experter i ämnet.

Slutsatser från workshoppar

Hälsokrisforum 2024 innehöll fem workshoppar på olika hälsokrisrelaterade teman. Följande slutsatser är strukturerade utifrån vad respektive workshop kom fram till på frågorna 'vad kan lärosätena bidra med' och 'vad ser övriga samhällsaktörer för behov'. Workshopdeltagarna kom från lärosäten, myndigheter, civilsamhällsorganisationer, departement på Regeringskansliet, kommun- och regionföreträdare, länsstyrelser, professionsföreningar och europeiska samarbetsorgan. För att vägleda samtalet var några workshoppar upplagda kring ett fiktivt scenario, där deltagarna fick diskutera frågan om vad lärosätena kan bidra med och vad andra samhällsaktörer ser för behov före och under en hälsokris. Med termen *övriga samhällsaktörer* avses myndigheter, Regeringskansli, kommuner, regioner, civilsamhällsorganisationer och näringsliv.

Hälso- och sjukvårdens beredskap inför fredstida hälsokriser eller krig

- **Förenkla tillvägagångsätten i arbetet. Det handlar om ett delvis nytt synsätt på hur lärosäten och hälso- och sjukvården ska arbeta, där fokus ligger på enklast möjliga i hantering i en kris.**
- **De arbetssätt och strukturer som fungerar i vardagen ska utgöra grunden för beredskapen i en kris. Dessutom måste utrymmet i verksamheten i vardagen höjas, för att det ska finnas luft i systemet att utnyttja i en kris och för övning och utbildning.**

Lärosätena kan bidra med:

- Utbildning, som i sig är en grunduppgift på lärosätena. Där finns också kompetens att möta många av de behov som andra aktörer uttryckte.
 - Framtagandet av utbildning och övning måste ske i nära samarbete med den profession som den är ämnad för. Det krävs för att uppnå verklighetsförankring och relevans.
 - Förmågan att fatta beslut med knappa resurser måste övas, likaså att arbeta utifrån förenklade arbetsmetoder och kunna prioritera. Dessa förmågor är centrala i en hälsokris, och ökad kunskap och utbildning är något som efterfrågades av många.
 - Grundläggande beredskap krävs för alla inom hälso- och sjukvården. Därför behöver även icke-medicinsk personal och frivilligresurser utbildas för att stärka vården stärkas i händelse av kris, vilket måste tas med i lärosätenas planering.
 - Ta fram och erbjuda just-in-time utbildningar för att kunna hantera en hälsokris som riskerar att uppstå plötsligt. För det krävs dock att lärosätena har en beredskap och uppbyggd förmåga och struktur.

Behov som understryks från övriga samhällsaktörer:

- Att tid och resurser avsätts på arbetsplatserna, annars blir utbildning och övning ett betungande lager i arbetet.
- Det är inte endast utbildning som behövs, utan även kvalitetssäkring och utvärdering. Vilka typer av utbildningar och övningar som verkligen stärker förmågan i en hälsokris bör diskuteras och här kan lärosätena bidra.

Beslutsfattande i hälsokriser

- **Värna om ett pluralistiskt synsätt. Alla aktörer kommer inte alltid se på en hälsokris på samma sätt, utifrån deras olika roller, men det går ändå att samarbeta.**
- **Bevara sanningen. I hälsokriser florerar desinformation. Alla aktörer behöver verka för en tydlighet mellan sant och osant. I det arbetet kan lärosätena vara förgrundsgestalter.**

Lärosätena kan bidra med:

- Stöttning av det omgivande samhället i beslutsfattande innan och under en hälsokris, inte bara genom utbildning utan genom ett lärande. Universitet och högskolor har förmågan att fånga upp kunskap och kan, genom samarbeten med andra aktörer, lägga grunden för kunskap inom beredskap och hantering av hälsokriser.
- Förberedelse av den egna organisationen för att bidra i en hälsokris. Det kan röra sig om att ha uppdaterade listor på vilka som besitter en viss typ av expertis, samt att kunna beskriva hur forskning och annan verksamhet går till och hur fakta tas fram.

Behov som understryks från övriga samhällsaktörer:

- En förändrad syn på hastighet och tid. Verksamhet på lärosäten, och i synnerhet forskning, arbetar ofta med långa tidshorisonter, som inte är kompatibla med hur myndigheter och andra aktörer behöver arbeta i en hälsokris. Här gäller det att hitta nya metoder, för att behålla kvalitet och forskningens integritet, men ändå kunna mötas i samverkan.
- Det behövs en öppenhet från alla aktörer, både gentemot varandra och mot allmänheten, för det faktum att det är svårt att ge säkra besked i kriser. Det behöver finnas en förståelse och transparens kring osäkerheten, som skapas genom att tillvägagångssätt förklaras, för att förtroende ska byggas och bibehållas.

En ny pandemi – är vi bättre förberedda?

- **Ta vara på den stora vilja till bättre samverkan och utbyte mellan lärosätena och andra samhällsaktörer som finns.**
- **Genomför rimliga åtgärder. I en hälsokris ska inte nödvändigtvis allt som inte är direkt relaterat till krisen sättas på paus. Det riskerar tvärtom att få skadeverkningar längre fram.**

Lärosätena kan bidra med:

- Att lära oss av covid-19-pandemin för att vidareutveckla goda samarbeten mellan lärosäten och myndigheter eller privata aktörer. Kontinuerlig kursutveckling och ändamålsenliga regelverk var några nyckelaspekter bakom framgången då, som behöver tas till vara.
- Personalutbyten av personer med expertis från lärosäten till annan verksamhet.
- Framtagande av kunskapsunderlag till annan verksamhet samt analys av tidigare erfarenheter.

Behov som understryks från övriga samhällsaktörer:

- Att se hälso- och sjukvården som en sektor och sedan tänka sektorsövergripande, och inte fokusera på vilken typ av organisation som personer representerar. Detta kan bli en väg att bryta stuprörshantering och möjliggöra för mer effektiva samarbeten.
- Ett gemensamt bemötande av desinformation, vilket möjliggör för olika verksamheter att stötta varandras budskap i en hälsokris. Lärosätena och andra organisationer har dock olika utgångspunkter och överväganden att ta hänsyn till när man kommunicerar, vilket kräver ömsesidig förståelse.
- Näringslivet är en viktig partner i hantering och beredskap för hälsokriser, som bör tas med i samverkan.

Sveriges roll i internationella hälsokriser

- **Bygg relationer och skapa tillit mellan lärosäten och andra samhällsaktörer, innan en hälsokris uppstår. För det behövs kanaler för kommunikation och gemensamma ytor att träffas regelbundet.**
- **Integrera och lära oss av erfarenheter från internationella hälsokriser, och från personer med tidigare upplevelser och erfarenheter från hälsokriser, i Sveriges planering och hantering.**

Lärosätena kan bidra med:

- Utbildning av personal som ska arbeta i internationella hälsokriser, till exempel säkerställa att global katastrofmedicin finns som ett ämne på medicinska grundutbildningar.
- Sekondera personal med expertis inom relevanta områden, från lärosätena till andra organisationer. Både internationellt, men också inom Sverige för att stötta aktörer på hemmaplan. Sekonderad personals erfarenheter bör sedan delas för att öka kunskapsnivån i Sverige generellt.

Behov som understryks från övriga samhällsaktörer:

- För att effektivt kunna stötta varandra i en kris behöver andra myndigheter förstå hur lärosätena arbetar, och vice versa. Framför allt vilka begränsningar och vilket handlingsutrymme som finns inom respektive verksamhet.
- Förankra hälsokrisarbetet i vardagen och etablera kanaler för samverkan innan krisen kommer.
- Formalisera samarbeten mellan lärosätena och myndigheter, till exempel genom att skrivningar om att myndigheter ska samarbeta eller föra dialog med lärosäten ingår i regeringsuppdrag.

Extremhetta och dess hälsoeffekter

- **Betänk att sårbara grupper ofta återkommer i olika typer av extremväderhändelser och hälsokriser generellt. Detta bör tas i beaktande i både hantering och beredskap.**
- **Inkludera lärosätena i beredskapsplanering och säkerställ att de kontakter som behövs är etablerade, och att det finns en gemensam förståelse för rådande beredskapsplaner.**

Lärosätena kan bidra med:

- Kommunikation:
 - I egenskap av experter, kommunicera information och råd. Med fördel i samarbete med de kontaktnät som civilsamhällesorganisationer och patientföreningar besitter, för att därigenom få fram en samstämmighet i rekommendationer.
 - Kommunikationsinsatser bör dessutom gärna utvecklas gemensamt, för att skapa en samstämmighet och tydlighet gentemot allmänheten.
- Att utveckla utbildningsinsatser för berörda målgrupper. Precis som med kommunikationsinsatser bör dessa utvecklas gemensamt med myndigheter och andra samhällsaktörer.
- Genom realtidsdatainsamling och analyser, bistå med att ta fram faktaunderlag till beslutsfattare, samt utvärderingar av beslut och insatser. För att göra detta på bästa sätt behövs ett tydligt samarbete med ansvariga myndigheter, samt att protokoll och tillstånd gärna utvecklats på förhand.

Behov som understryks från övriga samhällsaktörer:

- Inkludera civilsamhällesorganisationer, kommuner och primärvård i planering, samverkan och samarbete. De är nyckelkontakter för ett effektivt genomförande av insatser i extremväderhändelser, eftersom de har närmast kontakt med enskilda individer.
- På kommunal nivå finns stundtals både en kapacitet- och en kunskapsbrist gällande extremväderhändelser. Där kan lärosätena bidra genom att sprida kunskap.

Om Hälsokrisforum 2024

Hälsokrisforum arrangerades den 27 november 2024 av [Centrum för hälsokriser på Karolinska Institutet](#). Forumet samlade ett hundratal särskilt inbjudna föreläsare från lärosäten, regioner, Regeringskansliet och andra myndigheter, professionsorganisationer och civilsamhället.

Ämnet hälsokriser diskuterades som ett paraplybegrepp, som inkluderar bland annat katastrofmedicin, CBRN-frågor (kemiska, biologiska, radiologiska och nukleära ämnen) och extremheta, men också som något där det finns stora likheter i behov och i vad lärosätena kan bidra med, oavsett hotets ursprung.

Forumet inleddes med ett öppningstal av Karolinska Institutets rektor, Annika Östman Wernersson, som betonade vikten av att inleda ett samtal kring vad lärosätena kan bidra med i hälsokriser. Efter att Centrum för hälsokrisers föreståndare, professor Johan von Schreeb, hälsat alla välkomna, vidtog presentationer av Taha Alexandersson, beredskapschef på Socialstyrelsen, Johan von Knorring, regiondirektör i Region Uppsala och medlem i styrgruppen för NSPL – regionernas nationella samordning, planering och ledning av hälso- och sjukvården, Jonathan Suk, principal expert in emergency preparedness på Europeiska smittskyddsmyndigheten (ECDC) samt Claes Ivgren, generalläkare i Försvarsmakten, vilka samtliga talade om ämnet utifrån sin yrkesroll.

Därefter fortsatte forumet med ett panelsamtal, modererat av tidigare statssekreterare på Socialdepartementet, Maja Fjaestad, där Taha Alexandersson, Johan von Knorring och Claes Ivgren deltog tillsammans med statssekreterarna på Utbildnings- respektive Socialdepartementet, Maria Nilsson och Miriam Söderberg, samt forskningschefen på Katastrofmedicinskt centrum vid Linköpings universitet, Carl-Oscar Jonsson. Forumet avslutades med workshoppar, som fördjupande diskussionen inom fem typer av hälsokriser, följt av ett nätverksmingel.

Syftet med Hälsokrisforum 2024 var att, i en tid av ökande osäkerhet samla många aktörer som på olika sätt arbetar med frågor som rör beredskap och hantering av hälsokriser, och tillsammans diskutera hur lärosätenas kompetens och resurser kan bidra till att stötta det omgivande samhället.

Nästa steg

I anslutning till Hälsokrisforum 2024 träffades [Hälsokrisnätverket](#) vid svenska lärosäten för ett möte. Hälsokrisnätverket bildades 2023 och samlar kunskap och expertis inom hälsokriser på svenska lärosäten och arbetar för att gemensamt hitta effektiva vägar att nå ut med stöd till det omgivande samhället. Vid tidpunkten för publicering bestod nätverket av fler än 40 medlemmar från 17 svenska lärosäten.

På mötet diskuterades de frågor som kommit upp under forumet och hur nätverket kan arbeta vidare med delar av dem tillsammans. En sak som kom fram under både forumet och Hälsokrisnätverkets möte var vikten av att lyfta frågan om lärosätenas roll i hälsokriser till diskussion även inom den egna sektorn. Som ett led i detta skrev majoriteten av nätverkets medlemmar [en debattartikel i ämnet](#), som publicerades i tidningen Curie den 17 december 2024.

Utifrån arbetet med Hälsokrisforum 2024 har Centrum för hälsokriser utkristalliserat två programområden, ett inom utbildning och övning, och ett inom forum för science-to-policy, där vi kommer att fortsätta driva frågan om lärosätenas roll i hälsokriser och hur samverkan med andra samhällsaktörer kan förbättras. I början av 2025 presenterade vi även [vår kartläggning av utbildningar inom hälsokrisområdet](#).

Lärosätena behöver, tillsammans med andra samhällsaktörer, fortsätta definiera sin roll i hälsokriser, bygga de relationer och skapa de strukturer som behövs för att aktivt kunna bidra innan, under och efter en hälsokris. Vi ser att det finns en stor vilja och intresse kring detta, men för att komma vidare behövs alla aktörers fortsatta engagemang, och att tid och resurser avsätts till arbetet. Lärosätena behöver ett tydligare mandat att agera i hälsokriser och måste inkluderas i de processer som rör krisberedskap och Totalförsvaret. Därigenom tas den kompetens och de resurser som finns här tillvara och kommer samhället till gagn på bästa sätt.